

Tasavvufi Terbiye'nin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar

VAHİT GÖKTAŞ
DOÇ. DR., ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Özet

Bu makalede, din ve eğitim, din eğitimi, tasavvufi terbiye, din eğitimi ve tasavvufi terbiyede gaye, bir yaygın eğitim kurumu olarak tekke ve toplumsal işlevi, günümüz din eğitimine tasavvufi terbiyenin sunabileceği imkânlar gibi konular genel çerçevede ele alınmıştır. Konu ele alınırken bu disiplinin, yaygın ve örgün din eğitimine katkısı farklı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Tekkelerin yüzyıllar boyu eğitim açısından ne tür fonksiyonlar icra ettiği üzerinde durulmuştur. Tasavvuf disiplininin eğitim öğretime sağlayacağı muhtemel katkılar; Eğitim-Öğretimin birlikteliği açısından, zihin kalp ve nefis kavramlarının kavratılması açısından, sevgi hoşgörü ve gönül kavramının kavratılması açısından ara başlıkları altında incelenmiştir. Özünde bir eğitim müessesesi olan tasavvuf'un, din eğitim-öğretiminin hedefleriyle örtüştüğü noktalar tespit edilmiş ve bu iki disiplinin insan eğitiminde uyguladığı metotların büyük oranda aynı olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Din, eğitim, öğretim, tasavvuf, tekke, gönül

Abstract

Opportunities That Could Be Granted By Sufi Education To Today's Religion Education

This paper studies in general terms the issues of religion and education, religion education, sufi training, the purpose in religion and sufi education, and the opportunities that could be granted by sufi education to today's religion education. While analyzing the subject, the contribution of this discipline to formal and informal training have been assessed under different titles. The functions that the sufi lodges have performed for

centuries are highlighted from an educational perspective. Possible contributions of the discipline of tasawwuf to training and education are examined from the point of view of the integrity of Training – Education, comprehending the concepts of mind, heart and soul, and understanding the concepts of love, tolerance and feelings. The points which tasawwuf, which is originally an institution of training, overlaps with the targets of religious training and education are determined and it is demonstrated that the methods applied by these two disciplines for human education are quite the same.

Keywords: Religion, education, training, tasawwuf, Sufi lodge, heart

Giriş

Filozofların insan tanımlarına baktığımızda şu tanımların ön plana çıktığını görürüz. “İnsan disharmonik bir varlıktır.” “İnsan düşünen; bu yüzden de çatışan bir varlıktır.” “İnsan karmaşık bir varlıktır.” “İnsan eksik ve özürlü bir varlıktır.” “İnsan imkânları olan bir varlıktır.”

Dünya hayatı zıtlar içerisinde yaratılmıştır. İnsanın da iç dünyasına takva ve fücür, isyan ve itaat birlikte yüklenmiştir. Bu nedenle insan iç dünyasında olduğu gibi, toplumsal hayatta da sürekli gelgitler yaşayan bir varlıktır. Bu durumu Yunus Emre şu dizelerde ne güzel ifade eder:

Hak bir gönül verdi bana, hâ demeden hayrân olur

Bir dem gelir şâdî olur, bir dem gelir giryân olur

Bir dem sanırsın kış gibi, şol zemherî olmuş gibi

Bir dem beşâretten doğar, hoş bağ ile bostan olur

İç dünyasında zıtlarla birlikte varolan insan, eğitim ve riyazetle kendini olgunlaştırırsa olgun insan, hevasının peşinde koşarsa azgın insan olabilmektedir. Nitekim ayet-i kerimede bu durum şöyle izah edilir: “Nefse ve ona bir takım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülükleri ilham edene yemin olsun ki, nefsinin tezkiye eden (kötülüklerden arındıran) kurtuluşa ermiş, kötülüklere gömen de ziyan etmiştir.”¹ Tasavvuf ve Din Eğitimi insanın bireysel ve manevi olarak gelişimini sağlamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla iki alanın da ortak konusu insan ve insanın eğitimidir.

İnsanlık tarihi kadar eskilere giden eğitim, bireysel gelişim ve sosyal yeterliliklerin kazanılmasına yönelik amaçlı bir eylem olarak insana, kendi fitratını/içsel doğasını gerçekleştirmeye çalıştığı süreçte birtakım zihinsel, bedensel, duygusal ve toplumsal yetenekler, davranışlar ve bilgiler kazandırılması

1 Şems, 7-10

yönündeki faaliyetlerin tümünü ifade eder.² Medeniyeti oluşturan unsurlar ele alınırken, doğrudan ya da dolaylı olarak din ve eğitime de yer verilir.³ Modern çağda eğitim faaliyetlerinin bir ürünü olan bilim, tek gerçek olarak görülmesine karşın, ilk insandan beri var olan din ve ahlak fenomeninin de insanlığın gündemine tekrardan girdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.⁴

Köklü bir geleneğe dayanan tasavvuf, özünde bir eğitim müessesesidir. Birey, tasavvufî terbiyenin nihayetinde, potansiyelinde var bulunan eşref-i mahlûkat niteliğini açığa çıkarır. Bir “gönül eğitimi” öngören tasavvufta, gerek kişisel yani dikey ve derinlik boyutunda gerekse toplumsal yani yatay genişlik boyutunda sohbet, zikir, tefekkür, murakabe, hizmet ve rabıta gibi çok çeşitli terbiye metotları kullanıldığını görüyoruz. Tasavvufî eğitimi diğer disiplinlerden hatta eğitim yaklaşımlarından ayıran temel faktörlerden belki de en önemlisi kişisel ve toplumsal eğitimin birlikte yürütülmesidir.

Toplum hayatımızda, dinî hayatta önemli bir rol üstlenen tasavvufî bilgi ve yaşayış biçiminin pek önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla tasavvufî eğitim, günümüz eğitim öğretiminin her alanına katkı sağlayabilecek niteliktedir. Şimdi muhtelif başlıklar altında tasavvufun yaygın ve örgün eğitime katkılarını ele almaya çalışalım.

1. Yaygın Din Eğitimine Katkıları

Din eğitiminin bir alt disiplini olan yaygın din eğitimi ve yetişkinlerin din eğitimi din eğitiminin en önemli mevzu ve problemlerindedir. Tüm dinlerde olduğu gibi İslam dininde de din eğitimi yaygın din eğitimi olarak başlamış ve zaman içerisinde örgün halini kazanmıştır.⁵ Tasavvuf bu manada geçmişte olduğu gibi günümüzde de din eğitiminin bu alanına önemli katkılar sağlamaktadır. Tasavvufî okulların insan eğitimi metotlarının başında zikir ve sohbet gelmektedir. Sohbet metodu Aynı zamanda Hz. Peygamberin de sahabeyi yetiştirme metodudur. Bunun yanında popüler tasavvuf kitapları diyebileceğimiz Abdulkadir-i Geylânî (ö. 561/1116)'nin Fethü'r-Rabbânî, Yunus Emre

2 Feyyat, Gökçe, *Değişim Sürecinde Devlet ve Eğitim*, Eylül Yay., Ankara, 2000, s. 126.

3 Will, Durant, *Medeniyetin Temelleri*, çev.: Nejat Muallimoğlu, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1978, s. 15.

4 Bauman, Zugmunt, *Postmodern Etik*, çev.: Alev Türker, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1998, s. 47-48; Mümtazer Türköne, “Siyasi Bir Sorun Olarak Din Eğitimi”, *Yeni Türkiye Özel Sayısı*, Ocak-Şubat, 1996, Yıl: 2, sy.: 7, Ankara, 1996, s. 318.

5 Cemal Tosun, “Yetişkinler Din Eğitimi: Mahiyeti, İmkanları ve Problemleri”, *Uluslar arası Din Eğitimi Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1997, s. 222.

(ö. 1321)'nin Risâletü'n-Nushiyye, Kırşehirli Aşık Paşa (ö. 733/1332)'nin Garibnâme, Eşrefoğlu Rûmî (ö. 874/1470)'nin Müzekkin Nüfus, Ahmet Bîcân (ö. 870/1466?)'in Envâru'l-Âşıkîn, Yazıcıoğlu Mehmet (ö. 857/1453)'in Muhammediye, İmam-ı Rabbânî (ö. 1034/1624)'nin Mektûbât adlı eserleri⁶ Anadolu'nun hemen her köşesinde yüzyıllarca okunmuş ve hatta ezberlenmiştir. Bu kitaplar, din eğitimiyle ilgili araç gereç ve imkânların yetersiz olduğu muhtelif coğrafyalarda halkta dini eğitim noktasında bir bilinç oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Tasavvufi hayatta pek çok yaygın eğitim terbiye usulu olmakla birlikte bunları şu başlıklar altında toplayabiliriz:

1. Sohbet: Hal transferi ve toplumun bilgilenmesine katkılar sağlamıştır.

2. Menkıbe anlatımı: Gayesi ahlak adamları yetiştirmek olan tasavvufun bunun zirvesi olan şahsiyetleri hayat hikâyelerinin anlatılması ve örneklemeye metoduyla eğitime katkı sağlamıştır.⁷ Menkıbelerin günümüz eğitime katkıları çeşitli şekillerde sağlanabilir. Konuyla ilgili akademik çalışmasının sonuç kısmında Emine Genç öğretmenlere tavsiye olarak şunlara dikkat çekmektedir: “Türk millî eğitimin amaçları sayılırken “ahlaki, manevi değerleri benimseyen, beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip kişiler yetiştirmek”ten bahsedilmektedir. Bu genel amacın ders programları ile soyut hâle geldiğini görmekteyiz. Üzerinde durulması gereken konu, bu temel insani değerler ve davranışlar yetişen yeni nesle hangi araçlar kullanılarak en etkili biçimde kazandırılacaktır. Üzerinde çalıştığımız menkıbelerin bu amacı gerçekleştir-

6 Bu eserlerin geniş tanıtımı için bk. Mustafa Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, İz Yay., İstanbul, 2006, ss. 293-305

7 Bir tasavvufî düşünceye mensup olan insanların müritlerini ve tasavvuf adap ve erkânını iyice tanımlarını sağlayan menâkıbnâmeler, aynı zamanda propaganda aracı olarak da kullanılmıştır. Manzum, mensur ve manzum-mensur karışık olarak yazılabilen menâkıbnâmeler, daha ziyade mensur olarak kaleme alınmıştır. Bu eserler, edebî değerlerinin yanında tarihî, sosyal, kültürel ve aynı zamanda manevî dünyamıza ışık tutmaları bakımından da önemli kaynaklar arasında yerini alır. Bkz. Mustafa Güneş, “Klasik Türk Edebiyatında Menâkıbnâmeler ve Menâkıb-ı Akşemseddin”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi = The Journal of International Social Research*, 2011, cilt: IV, sayı: 16, s. 166. Ayrıca menâkıbnâmeler bölge, şehir ile câmi, medrese, türbe gibi türlü mekânların tarihlerine dair bilgileri de ihtiva ederler. Bkz. Mehmet Şeker, “Menâkıb-nâmelerin Türk Kültürü ve Eyüp Tarihindeki Yeri”, *Tarihî, Kültürü ve Sanatıyla VIII. Eyüpsultan Sempozyumu: Tebliğler (7-9 Mayıs 2004)*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları: 26, İstanbul, 2004, s. 191. Menâkıbnâmelerin kültür tarihimizdeki yeri ile ilgili olarak bkz. Ahmet Yaşar Ocak, “*Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıb-nâmeler*”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, 130 s.

mede kullanılabilir araçlardan biri olması mümkündür.”⁸ Yani sadece din eğitimi açısından değil yerine göre bir Türkçe, Sosyal Bilgiler, Tarih, Edebiyat vb. derslerde, genç nesil için örnek olay ve kişiler olması açısından menkıbelerden yararlanılabilir.

3. Halkın ahlakını güzelleştirmek amaçlı herkesin anlayabileceği popüler kitapların yazılması her alanda bir eğitim öğretim faaliyetini canlı tutmuştur.⁹

4. Tarikat ekolleri içerisinde yataktan kalkıştan günlük hayatın her an ve alanına edebî hakim olmasını öngören grup içi görerek ve yaşayarak öğrenmeyi tatbik eden terbiye usulleri toplum içi muâşeretin yerleşmesini sağlamıştır.

İşte bu usulleri benimseyen Anadolu erenleri söz ve davranışlarıyla İslam'ın dünyaya açılmasına vesile olmuşlardır. Öncelikle Anadolu'ya İslam önce bu örnek şahsiyetler vasıtasıyla gelmiştir. Pir Sultan Abdallar, Hacı Bektaş-ı Velîler, Yunus Emreler hem söylemişler hem de kendileri söylediklerini yaşamışlar. Söyledikleri dizeler bugün bile taze ve canlılığını korumaktadırlar.

Bunun yanında tasavvufî eğitim merkezleri olarak inşa edilen tekkeler ise Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte başlayan Türkleşme ve İslamlaşma sürecinde tarihî bir rol üstlenmişlerdir. Sûfiler toplumun her kesimiyle yakın temas içinde olmuşlardır. Sûfilerin farklı toplum kesimleriyle ilişkileriyle alakalı şu sözler önemlidir: “Sözgelimi ülkeyi yönetenler açısından bir sûfi, kuruluş yıllarında toprağı imar eden bir bahçıvan, el emeğı ile geçinmeye çalışan bir çiftçi, sefer anında orduya destek olan gönüllü bir askerdir. Yükseliş ve refah döneminde ise, bir kısım sanat ve meslek dallarında yetişmiş sanatkar, sözü sohbeti dinlenen bir mürşid, fetihler sırasında askerin maneviyatını yükselten bir vaiz, maddi ihسانlara iltifat etmeyen kanaatkar bir dervişdir. İlmiye mensupları nazarında ise, sanatkarlığın yanı sıra ilm-i zahirle ilm-i bâtını cem etmiş, şeriatın taviz vermeyen, farklı anlayışlara hoşgörüyü bakan kendinden emin bir şahsiyettir. Halk cephesinden bakıldığında da tesirli konuşmalarıyla

8 Emine Genç, “Menâkıbnâme Edebiyatında İnsan Eğitimi”, *GÜEBE*, Yüksek Lisans Tezi, Dan.: Yrd. Doç Dr. Mustafa Tatçı, Ankara, 2006, s. 88.

9 Osmanlı'nın kuruluş asırlarında yaygın olarak okunan ve okutulan bazı dinî-tasavvufî eserlerin kısa tanıtımları için bkz. Mustafa Kara, “XIV. ve VX. Yüzyıllarda Osmanlı Toplumunu Besleyen Türkçe Kitaplar”, *UÜFD*, Sayı: 8, Cilt: 8, Bursa, 1999, ss. 29-58. Din Eğitimi açısından tasavvufî eserlerin incelenmesi kuşkusuz çok faydalı olacaktır. Örnek olarak bkz. İbrahim Coşkun, “Mesnevî Örneğinde Yetişkinler Din Eğitiminde Kıssa Kullanımı”, *AÜSBE*, Yüksek Lisans Tezi, Dan. Prof. Dr. Cemal Tosun, Ankara, 2006, 136 s.

gönülleri fetheden bir uyarıcı, hastalıkları tedavi eden bir tabip, idarecilerle kendileri arasında bir aracı hatta hâmi, dilenmeyen ve fakat ihtiyaç sahiplerine karşılıksız dağıtan bir yardımseverdir.”¹⁰

Ancak Osmanlı döneminde bu denli toplamsal ve ferdi bir fonksiyon icra eden tasavvufî hayatın yaygın eğitim kurumu diyebileceğimiz tekkelerin kapatılması tarihi bir kırılma yaşanmasına neden olmuştur. Türk toplumunun yaygın eğitiminin merkezini teşkil eden tekkelerin kapatılması neticesinde meydana gelen boşluk çok kısa sürede fark edilmiş ve yerini doldurması düşüncesiyle açılan kurumlar; Kara'nın da ifade ettiği gibi “maalesef halkın eğitimine katkı sağlamadığı gibi kan uyuşmazlığı nedeniyle kısa sürede kendiliğinden kapanmak zorunda kalmıştır”.¹¹ Daha sonra ve günümüzde ise Diyanet İşleri Başkanlığı yaygın din eğitim hizmetlerini başarılı bir şekilde yürütmeye muvaffak olmuştur.

2. Örgün Eğitim Kurumlarında

İnsan denen canlı varlığın en temel haklarından birisi eğitim ve öğrenim hakkıdır. Eğitim ve öğretimin ne zaman başlayacağı konusunda eğitimciler farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bazı pedagoğlara göre eğitim insanın dünyaya gelmesiyle başlar, bazılarına göre ise daha erken dönemde yani anne karnındayken başlar.¹² Ülkemizde din eğitiminin ne zaman ve nasıl verildiğinin üzerinde duralım sonra da bunun bireyin dini anlama ve uygulamasına olumlu ve olumsuz etkilerini tartışalım.

Günümüz Türkiye’inde din eğitimi Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı kanalıyla belli bir müfredat çerçevesinde okutulmaktadır. Hem müfredatın hazırlanışı hem de okullarda okutulması modern eğitim öğretim metotlarıyla gerçekleşmektedir. Ancak bu kurumlarda din eğitiminden ziyade din kültürü öğretiminin verildiğini söylemek daha uygundur. Zaten okullarda bu amaçla verilen dersin adı da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi’dir. Kur’an Kurslarında ise eğitim zorunlu değil, isteğe bağlıdır.

Ülkemizde gerek örgün ve gerekse yaygın din eğitiminin temel amacı insanlara bir din empoze etmek değil, din hakkında doğru bilgiler vermek ve ya-

10 Reşat Öngören, “Osmanlı’da Süfîlerin Farklı Toplum Kesimleriyle İlişki Tarzları” *İslam Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 1999, sayı 3, ss. 9-22

11 Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergah Yay., İstanbul, 2002, s. 190.

12 Suat Cebeci, *Din Eğitim Bilimi ve Türkiye de Din Eğitimi*, Ankara, Akçağ Yay.1996, s.38

pacakları tercihlerde onlara yardımcı olmaktadır.¹³ Çünkü okullarda verilen din öğretiminden asıl amaç dinler hakkında genel bilgiler vermek ve ibadet kavramını ve yapılışını öğretmektir. Niçin sorusundan çok nasıl sorusuna yanıt vermektir. Öğretmen sadece müfredatta olanı öğretir, eğitim yaşanarak değil sadece sözle ifade edilir. Bilgi çoktur ama bu bilgiler bireyin ihtiyacına göre değil de müfredata göre olduğu için günlük hayatta yeri çok azdır. Yine öğretmenlerimizin din öğretimini ve eğitimini bir inanç olgusu olarak görmeyip bir meslek olarak görmeleri ise ayrı bir problemidir. Öğretmenlerin rehber ve örnek olmadığı alanlar verimsiz olmuştur. Örneğin sanat okullarında öğrenilen bilgi atölyede değil de sınıfta yapılıyorsa öğrencinin teorik bilgisini pratiğe aktarması çok güç olacaktır. Din eğitiminde de durum aynıdır. Eğer öğretilen bilgiler yaşanmıyorsa halka etkisi fazla olmayacaktır. İşte tasavvuf günümüz din eğitiminin bu eksik yönünü tamamlayabilir. Çünkü tasavvufta bilgi, amel ile yoğrularak hayat süzgecinden geçirilerek verilir. Şu ifadeler konuya bu açıdan izah getirmektedir: “Modern eğitim sistemlerinde verilen bilginin birtakım davranışları kazandırması istenirken, tasavvufî eğitimde davranışlar vasıtasıyla gerçek bilgiye ulaşmak hedeflenir... Tasavvufî eğitimde davranışların sürekli tekrarı ile bilgiye ulaşılır. Bu sûretle elde edilen bilgi, sûfiye has ve onun iç tecrübelerinin neticesinde elde ettiği marifetin bizzat kendisidir.”¹⁴ Mürşit hem örnek bir şahsiyettir, hem öğretmen hem de eğitmendir. Sûfiler dini bilginin öğretiminde kâl ilminden istifade ettikleri kadar hâl ilminden de istifade ederler. İnsan beden ve ruh ikilisinden müteşekkil bir varlıktır. Yani suret mana bu bilincin oluşmasında sözden daha çok hâl'e önem veren tasavvufun sağlayacağı katkılar hayli fazladır.

Şimdi de günümüz din eğitimine tasavvufî terbiye'nin sunabileceği imkanları ele alalım.

3. Eğitim ve Öğretimin Birlikteliği Açısından, Tekke Medrese Birlikteliği

Eğitimbilimciler öğrenmenin, etki ve tepkinin gücüne ve tekrarına bağlı olarak farklı düzeylerde gerçekleştiğine dikkat çekerler. Buna göre öğrenme

13 Mualla Selçuk, *Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu*, s.2

14 Şakir Gözütok, “Tasavvufî Eğitimde Bilginin Elde Edilmesi”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl:2, Sayı: VI, Ankara, 2001, s. 91, 102.

alanları 1.Bilişsel (Bilgi) 2. Duyuşsal (Duygu) 3. Psikomotor veya devinsel (beceri) alanlarıdır. Bu üç alan birbirinden bağımsız düşünülemez. Bu alanlardan birinin eksik olması öğrenmeyi olumsuz etkileyecektir.

Din eğitimi, çoğu zaman yön verici öğütler, emir ve yasaklar, kurallar bütünü olarak ele alındığında karakter gelişiminde beklenen olumlu tesiri gerçekleştirilememektedir. Halbuki din bir yönüyle iman, bir yönüyle amel, bir yönüyle de duyguyu ifade eden bir bütünlük arz eden yapıya sahiptir.¹⁵ Bu yönlerden birinin ihmal edilmesi olumsuz neticeler doğuracaktır. Dînin duygu yönü hiç şüphesiz tasavvufun sevgiye dayalı öğreti ve görüşleriyle tamamlanacaktır. Bu manada din eğitiminde tasavvufun vereceği mesajlar tamamlayıcı rol oynayacaktır.

Hız Peygamber (s.a.v) insanları dini konularda hem bilgilendirmiş, hem de onlara örnek olarak eğitmiştir. Peygamber eğitim ve öğretimi paralel yapmıştır. Günümüzde de din eğitiminde eğitim ve öğretim paralel gitmelidir. Bunun içinde tasavvuftaki insanın eğitime yöntemleri günümüze uygun hale getirilerek verilmelidir. Çünkü günümüzde problem öğretim problemi değil, eğitim problemi.

Bilginin, buna sahip olan insan tarafından özümsemesi gerekmektedir. Aksi takdirde hazır bulunuşluğu tamamlanmamış birey bilgiyi dönüştüremeyecek ve bilgiden hasil olacak hedefe ulaşamayacaktır. Tasavvufun eğitim anlayışı, bir zamanlar çok yaygın olan medrese eğitiminden farklı, hattâ bazı açılardan ona tamamen zıt idi. Bu farklılık ve zıtlık konu, amaç, metot ve kurumlar bakımından idi. Medreselerde öğretimin ana konusu din idi. Din ise, bu dünyada ve ahirette Allah'ın dosdoğru yolunun şartlarını veriyordu. Medresenin insanları eğitime biçimi, onların nefsanî duyguları arasında dengeli biçimde yaşamalarını sağlamaya yönelikti.¹⁶ Buna rağmen insanın kendini gerçekleştirmesinde bu eğitim yetersiz kalmaktadır. Bu aşamada hakikat ve marifet noktasındaki eksikleri tasavvuf kapatmaktaydı. Tasavvuf eğitiminin ürünü olan “ârif” ile medrese eğitiminin ürünü olan “âlim” arasında önemli

15 Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1991, s. 14.

16 Tasavvufta insan daha kompleks bir varlık olarak ele alınarak sistematik bir eğitim yapılır. Örneğin “Sufi psikolojisinde tekâmül prensiplerine dayalı bir insan ruhu modeli vardır: Ruh yedi yön ya da boyuta sahiptir: Mâdenî, nebâtî, hayvânî, insanî, rûhî, sırrî ve sırların sırrı boyutlarında. Bunların hepsi yedi bilinç düzeyine sahiptir. Tasavvufta hedef bunların hepsinin denge ve uyum içinde çalışmasıdır.” Bkz. Robert Frager, *“Kalp, Nefs ve Ruh”*, Çev. İbrahim Kapaklıkaya, İstanbul, 2003, s. 30.

farklar vardı. Âlim her zaman kitaplara bağlıdır; öğrenme yoluyla, akıl ve düşünce yoluyla Allah'a varmaya çalışır. Fuzulî'nin mısralarında bu durum şöyle ifadesini bulmuştur:

“İlim kesbiyle pâye-i rif'ât
Arzu-yı muhâl imiş ancak
Aşk imiş her ne var âlemde
İlim bir kıl ü kâl imiş ancak.”

Tasavvufî eğitimin ürünü olan arif ise Allah'ta, Allah ile yaşamayı zevk bilir, hakikatları anlamada keşif metodunu da kullanır. Konunun rahatça anlaşılabilmesi için, tasavvufun bu konulara bakışını kısaca görmek gerekir. Tasavvuf'un din anlayışı, şerîatin din anlayışından daha farklı; kendince ondan daha ileridir. Medrese mezunlarının savunduğu “şerîat yolu”, bir takım sûfilere göre menfaate dayalıydı ve insanları öte dünyada Cennet'e ulaştırmayı amaçlıyordu. Bunun için insanlar ibadet ve diğer dinî davranışları yapmak zorundaydılar. Mutasavvıfların amacı ise, Cennet gibi, kendi nefislerinin rahat edeceği bir yere ulaşmak değil, yüce Allah'ın zâtında erimekti. Bu durumun veciz ve iğneleyici bir tasviri Yunus tarafından şöyle yapılmıştır:

“Cennet cennet dedikleri
Birkaç köşkle birkaç huri
İsteyene ver sen anı
Bana Seni Gerek Seni”

Tasavvufî manadaki bilgi ve ilim hiçbir zaman insana kendisini unutturmamalı, bilakis onun kendi özünü bulmasına yardımcı olmalıdır. Oysa uygulamada, ilim insanı dünya hayatıyla o kadar çok meşgul ediyor ki, onun kendini bilme ve öğrenmesini uzun yıllar engelliyor.

Medreselerin eğitim amacı, genelde bazı dinî bilgilerin öğrencilere ezberletilmesi veya öğretilmesi seviyesinde kalmıştır. Halbuki eğitimin ilk ve en önemli gayesi, insanın kendine dönmesi, kendini tanıması ve kendini eğitmesidir. Kendini tanıdıktan sonra, kendi varoluşunu anlamlandırma açısından Allah'ı tanıma din eğitiminin hedefleri arasındadır.¹⁷ Bunun yanında meşhur mutasavvıfımız Yunus Emre insana kendisini ve dolayısıyla da Hakkı tanımayan bilginin yetersiz olacağını, boş bir emek olacağını şu dizelerle ifade etmektedir:

17 Bayraktar Bayraklı, *Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri*, İFAV Yay., İstanbul, 1999, s. 153.

“İlim ilim bilmektir, İlim kendin bilmektir
 Sen kendini bilmezsen; bu nice okumaktır?
 Okumaktan ma'na ne; Kişi, Hakk'ı bilmektir
 Çün okudun bilmedin, ha bir kuru emektir.”¹⁸

İnsanın tekamülü için gerekli olan bu eğitim-öğretim birlikteliğini okullarda ve kitaplarda öğretilen bilginin yanında, kişinin ruh dünyasını da tatmin ederek sağlamamız mümkündür. Dolayısıyla kişinin bilgi, duygu ve beceri alanlarının birlikte takviye edilmesi şahsiyet ve bilgi bütünlüğünün sağlanmasına yardımcı olacaktır.

Bâtınsız zâhir, zâhirsiz bâtin olmadığı gibi insan aklını muhatap alan medrese eğitiminin de mutlaka insanın ikinci kanadı olan kalbine hitap eden bilme yanında yapmayı öngören ve teşvik eden tasavvufî eğitim usullerinden günümüz eğitiminin alması gereken çok önemli örnekler bulunmaktadır.

Tekke Medrese Birlikteliği

Tasavvuf, bir ilim olduğu kadar aynı zamanda bir hâl ve eğitim işidir. Bu sebeple gerek ferdî gerekse toplumsal hayatta derin izler bırakan önemli müesseseler kurmuştur. Bunlardan biri de, hedefi insan rûhunu terbiye etmek ve insanı dış dünyanın tesirlerinden kurtarıp iç âlemine yönlendirerek içindeki *mutlak hakikate* ulaştırmak olan tarikatlardır. Tarikatların gayesi, nefsi kötü sıfatlarından temizleyerek rûhu insan vücûdunda hâkim kılmaktır. Bu gayenin gerçekleşmesi için birtakım usûl ve esaslar geliştirilmiştir.¹⁹

Osmanlı'da yüzyıllardır eğitimin hedeflerinden biri olan birlikte yaşama kültürünün gelişip yaygınlaştırılmasında tasavvufî düşüncenin rolünün büyük olduğunu görmekteyiz.²⁰ Ülkemiz çok sayıda kültür ve dinli topluluklara ev sahipliği yapmış, asırlardır farklı etnik, din ve kültür sahibi insanları kavgasız bir arada yaşatma tecrübesine sahiptir. Bu hoşgörü ortamının sağlanmasında insanlara verilen din eğitiminin etkisi ve tasavvufî gelenekten beslenmiş İslam

18 Yunus Emre, *Risâlat al-Nushîyye ve Divân*, (Yay. Abdülbaki Gölpınarlı), Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği Yay. 1965, s. 163.

19 H. Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul 2004, s. 231-236; Osman Türer, “Letâif-i Hamse”, *DİA*, XXVII (Ankara 2003), s. 143; Ramazan Muslu, “Halvetiyye’de Etvâr-ı Seb’a Yazma Geleneği ve Sofyalı Bâli Efendi’nin Etvâr-ı Seb’a Risâlesi”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara, 2007, sy.; 18, ss. 43-63.

20 Bu konuda daha geniş bilgi için Bkz., Ömer Yılmaz, “Çok Uluslu Osmanlı Devleti Tecrübesinin Çok Din ve Kültürlü Avrupa Birliğine Katkısı”, *Diyanet İlmî Dergi*, c. XXXX, S. 3, 2004, ss.7-30.

anlayışının katkısı inkar edilemez. Niyet ve düşüncede “incitmeme ve incinmeme” anlayışına dayanan, pratikte ise “yaratılanı yaratandan ötürü sevme”yi prensip hâline getiren bu anlayış insanlık için sevgi dolu bir hayat kaynağıdır. Gerçekten de sadece İslam toplumunun değil, tüm insanlık aleminin Ahmet Yesevî (ö.1167), Mevlânâ (ö. 1273), Yunus Emre (ö. 1321), Hacı Bektaş-ı Velî (ö.1271?) vb. şahsiyetlerden hoşgörü ve birlikte yaşama kültürü açısından öğreneceği çok şey vardır.²¹ Bu açıdan Osmanlı devletinde tekke ve medrese birbirini tamamlayan iki kurum olmuştur. Mutasavvıflarla ilmiye mensupları arasındaki ilişkiler zâhir bâtın dengesinin kurulmasına katkı sağlamıştır. Tasavvufun sosyal müesseseleri olan tekkeler ve eğitim kurumu sayılan tarikatlara toplumun her zaman ilgisi fazla olmuştur. Tekkeler tarih boyunca toplumda birçok boşluğu doldurabilecek önemli fonksiyonlar icra etmişlerdir. “Tekkeler vasıtasıyla tasavvuf, halka gerekli dini terbiyeyi veriyordu. Gayesi kalbi kibir, kin, haset, yalan, riya, dedikodu ve çeşitli bayağı hırslardan temizleyerek ona hayır, Hakk’a ve Hakk’ın kullarına hizmet iştiyakı, menfaatlerden arınma, merhamet ve adalet sevgisi, derece derece aşk halinde varlıklara hürmet duyguları doldurmaktır.”²² Dolayısıyla tarih boyunca medreseler ilim, tekkeler ise muhabbeti vermeyi başarmışlardır.²³

Tekkelerin bu fonksiyonları şöylece özetleyebiliriz: Misyonerlik faaliyetleri, İslam-Hıristiyan diyalogu, Sosyal Muaşeret (Davranış rehabilitasyon merkezi), Sosyal doku ve örfün korunması, Manevi Fetih (Sarı Saltuk), Siyasi/Maddi fetih, Spor Merkezi, İbadethane/Camii, Zikir Merkezi (Toplu ve Bireysel), Ruh Hastalıkları Tedavi Ünitesi, Hayvancılık, Sivil Toplum Örgütü Fonksiyonları, Küsleri Barıştırma (Yiğitbaşılık), İmaret, Yoksullara Yardım, Otel Hizmeti, Ribat, Talimgah/Orduya Yardım, Savaşlara katılarak dua etme, Kılık kuşanma görevi/Taklîdu seyf, Sağlık Merkezi, İslamî ilmî olarak müdafaa, Müsikiyle tedavi, Kürsi şeyhliği, Sefaret, İstihbarat, Ahilik/Ticari ekonomik faaliyetler, Çok yönlü danışmanlık/ sosyo-ekonomik, Evlilik için çeyiz yardımı, Veterinerlik hizmetleri, Duahanlık, Cenaze Faaliyetleri, Genel sohbet hizmetleri, Gezi faaliyetleri, Fen ilimleri, Fenni buluşlar, İlmî faaliyetleri des-

21 Ali Bardakoğlu, “İslam Medeniyetinde Hoşgörü” 28 Nisan - 01 Mayıs 2004, Kahire 16. Uluslararası Konferans.

22 Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, (Dergah Yayınları) İstanbul 1999, s. 225.

23 Süleyman Uludağ, *İslam Düşüncesinin Yapısı*, (Dergah Yayınları) İstanbul 1999, s. 155.

tekleme, Diğer tekkelerle çok yönlü iletişim, Devlet kurma-devlet yönetme, Sömürgeciliğe karşı mücadele, Genel yemek sanatları, Bâcıyân-ı Rûm, İslam Gençlik örgütü/Fütüvvet, Giyim Kuşam Estetik, Folklorik Elbise, Tarikat cihazları, Tarikat sembolleri, Kabir taşları(estetik)Yerleşik hayata adaptasyon hizmeti/şehirleşme, İskan faaliyeti, Genel mimârîde tekke mimârîsi, Vakıf, Organize faaliyetleri, Değirmencilik, Güzel sanatlar akademisi (Hat-Musikî-Minyatür), Bahçe Bostan bakımı gibi fonksiyonlarının yanında, hemen aklımıza gelen Çilehane ve İnsan tekamülüne katkı, Entelektüel beyin fırtına merkezi, Tekke ve seyahat, Ahlâkî eğitim merkezi, Düşünce fikir hayatına katkı, Şiir ve edebiyat, Kitap okuma faaliyeti (Şifa-i şerif, Buhârî, Mesnevi), Genel te'lifât faaliyetleri, Kuran tilavet ve öğretimi, İslami İlimler Enstitüsü, Kütüphane faaliyetleri gibi eğitimle alakalı katkıları da sayısızdır.

4. Zihin, Kalp ve Nefis kavramının Kavratılması Açısından

Din eğitiminin temel hedeflerinden biri de şahsiyet inşasıdır. Tasavvuftaki seyr u sülûk uygulamasının temel gayesi insanın şahsiyet yapılanmasıdır.²⁴ Birey doğuştan getirdiği yeteneklerle çevreyle etkileşim sonucu davranışlarını oluşturur. Çevreyle etkileşim, yeni davranışlar kazanmak bir başka ifadeyle eğitilmek demektir. Eğitim, olmayanı icat edemez, sadece olanı geliştirir. Eğitimin temel fonksiyonu bireyin doğuştan getirdiği yetenekleri geliştirerek biyolojik insanı kültürlü insan haline getirmektir. Din eğitimi de bu etkileşim sürecinde öğrenciyi ve eğitim alan kişiyi belli bir kalıba sokmayı amaçladığından, eleştirel düşünceye yer vermez. Böylesine empoze edici, davranış kalıplarını dayatıcı din eğitimi, kabiliyetlerini kullanamayan bir birey oluşturur. Akıl yürütme, zihinsel analizler yapma, sentezlere ulaşma, değerlendirme, yorumlama yapmayan birey için eğitim hedefine ulaşamamış demektir. Sevgiye dayalı eğitim bu noktada kalıplı din eğitiminin karşısında en güzel metot ve yoldur.

Din eğitiminin insanın kişilik gelişimine katkıda bulunması gerekmektedir. İdeal insanın kişilik gelişiminde olması gereken unsurlar şunlardır: Zihinsel Gelişim, Duygusal Gelişim, Ahlâki Gelişim, Ruhsal Gelişim. Bu unsurları içinde barındıran din eğitimi, gençleri bilgili, sağlıklı, eleştirel düşünme becerisine sahip, anlayışlı; içinde yaşadıkları dinî açıdan çoğulcu topluma empatik ve anla-

²⁴ Hasan Kamil Yılmaz, "Şahsiyet İnşası ve Tasavvuf", *Gönül Penceresinden*, Erkam Yay., İstanbul, 2006, s. 132.

yışlı bir yaklaşım gösteren; sağlam ahlaki değerleri olan ve doğru ahlaki kararlar alabilme kapasitesine sahip, zengin bir ruhsal hayata sahip, başkalarının bu tür hayatlarına saygılı ve takdirkâr yaklaşılabilen bireyler olarak eğitmeyi hedefler. Bu nitelikteki bir birey “iyi insan” idealine yaklaşıacaktır. Bu noktada saygı temelli din eğitimi insan için en güzel eğitim metodlarından biridir.²⁵

Günümüzde din eğitiminin de üzerinde durması gereken temel hedefleri şöyle sıralayabiliriz. -Zihin eğitimi -Kalp eğitimi -Nefis eğitimi. Modern eğitim sistemleri bu üç aşamanın eğitimi için tasavvufun yöntemlerinden faydalanmak zorundadır. Bilince dönüşmemiş bilgi etkisiz bilgidir. Hatta yanılığlara götüren bilinci bulandıran bilgidir. Bu nedenle din öğretimi bir bilgi verme vasıtası olmakla beraber bu bilginin bilince dönüşmesinin yollarını da göstermektedir.²⁶ Her varlıkta olduğu gibi, insanda da birbirine zıt iki unsur, beden ve ruh, madde ve mana birleşmiştir. İnsana irade verilmiş ve bu iradeyi kullanma yetkisi verilmiştir. İnsanın iradesini doğru bir şekilde kullanabilmesi için nefis eğitiminden geçmesi gerekmektedir. Örneğin; mutasavvıflar ve İslâm ahlâkçıları, Kur’ân’dan aldıkları nefis-i emmâre kavramı çerçevesinde, kişiliğin ham, dürtüsel ve en alt derecesini ortaya koymaya çalışmışlardır. Freud’un “id” kavramıyla izâh etmek istediği kişilik bölümü de mutasavvıfların nefis-i emmâre tanımlarıyla birçok yönden benzerlik göstermektedir. Freud’un id kavramıyla bilim dünyasına kazandırdığı gerçeklik, ondan çok daha önce mutasavvıflar tarafından nefis-i emmâre kavramıyla, asırlar boyu kişilik eğitiminde kullanılmıştır.²⁷ İnsanın bu yönünün eğitimle terbiye edilmesi gerekmektedir. Yine başkalarının iyiliğini düşünmek, yararına davranmak; hazlarını artırmak, acılarını dindirmek, başkalarının yararı için kendi isteklerinden özveride bulunmak ve tutkularını sınırlamak sosyal hayatın ge-

25 John Shepherd, “İngiliz Eğitiminin Kişilik Gelişimine Katkısı”, *Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu*, Ankara 1997, ss. 86-89; Zeynep Nezhahat Özeri, *Okul Öncesi Din ve Ahlâk Eğitimi*, DEM Yayınları, İstanbul, 2004, s. 61.

26 Mualla Selçuk, “Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri”, *Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1997, s. 29; Bilgi ile amelin uyumlu olması gerektiğini Hz. Muhammed (s.) de şöyle ifade etmektedir: “İnsanlar helak olur da sadece âlimler kurtulur; âlimler de helak olur da sadece ilmi ile amel edenler kurtulur; amel edenler de helak olur da sadece ihlâsla amel edenler kurtulur.” Keşf’ül-Hafa, II/312; Bu konu da Kur’an’ı Kerim’de iman edenler ve Salih amel işleyenler ifadelerinin peşpeşe gelmesiyle belirtilmektedir. Yine teorik bilginin sinede yük olacağını sahibini eşekleştireceğini Allah ü Teâlâ Cuma süresinde şöyle ifade etmektedir: “Onlar kitap yüklü merkepler gibidir..”Cuma, 62/5.

27 Abdurrahman Kasapoğlu, “Yusuf ve Züleyha Açısından Kur’an’da Nefs-i Emâre Kavramı Freud’un “İd” Kavramıyla Bir Mukayese”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara, 2006, sy.: 17, ss. 57-71.

leceği açısından fevkalade önemlidir. Diğer bütün ahlâkî faziletlerde olduğu gibi, diğergamlık da insanda bir huy ve meleke haline gelmekle kazanılmış olur. Bunun meleke halini alması da bu alandaki davranışların örnek alınmasına ve güçlü bir irade eğitimine bağlıdır. Düşünürler, diğergamlığı insanlığın ahlâk ve kültür bakımından gelişmesinin şartı olarak görürler. Eğitim ve öğretim yoluyla başkalarının çıkarlarını kendi çıkarlarına üstün tutan insanların yetiştirilmesine ihtiyaç duyulduğunu belirtirler.²⁸

Dolayısıyla insanda nefsanî arzuların terbiye edilmesi konusunda tasavvufun öngörmüş olduğu yöntemler din eğitim öğretiminde amaçlanan bilincin oluşması hususunda önemli katkılar sağlayacağı kuşkusuzdur.²⁹

5. Gönül, Sevgi ve Hoşgörü

Sevgi ve hoşgörünün en fazla gösterilmesi gereken yerlerin başında din eğitim ve öğretimi verilen yerler gelmelidir. Özellikle günümüzde insanların zihinlerinin fazlaca karıştırıldığı ve neyin doğru neyin yanlış olduğunun fazlaca ayırt edilemediği bir karmaşıklık yaşanmaktadır. Bazı kavramların anlam kaymasına uğradığı, bazılarının içinin boşaltıldığı ve anlamsızlaştırıldığı bir bulanıklık dönemi yaşıyoruz. İnsanların her biri farklı farklı yaratılmıştır. İnsan davranışları statik değil, dinamiktir, dolayısıyla her an değişebilir. İnsanın diğer varlıklardan bir farkı vardır. Diğer varlıklar, belli bir zaman ve mekân diliminde, kendilerinin yapacakları işlere göre bilgi ve yeteneklerle donatılmışlardır. Bu dünyada kendiliklerinden bir sistem kurup geliştirmeleri mümkün değildir. İnsanlar ise, bütün diğer varlıklardan farklı olarak, dinamik bir yapıda yaratılmıştır. Onlara, diğer varlıklardan ayrı olarak dil, akıl ve en önemlisi olarak Allah'tan önemli mesajlar bulunan bir gönül verilmiştir. Eğitimin hedefi, önce kişinin geçmişinden kalan zihinsel ve ruhsal yapılanmayı (vaziyet alışları) silerek zihnini ve bilincini berraklaştırmaktır. Tasavvuf ise insanın doğduğu andaki saflığını muhafaza etme çabası içerisinde olması münasebetiyle modern eğitimin bu gayesiyle örtüşmektedir.

Din eğitim- öğretim uygulamalarının en önemli hedeflerinden biri öğrencide dini ilgi ve merakı canlı tutma, din hakkında düşünme yeteneği

28 Saffet Sancaklı, "Hz. Peygamber'in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında Âsar (Diğergamlık) Kavramına Verdiği Önem", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara, 2006, sy.: 17, ss. 29-56.

29 Suat Cebeci, *Din Eğitim Bilimi ve Türkiye de Din Eğitimi*, Ankara, Akçağ Yay.1996, s. 45

geliştirmedir.³⁰ Sevgiye dayalı eğitim, kişinin gönlüne hitap eden eğitim³¹ bu ihtiyacı karşılayabilecektir. Beklenir ki, insan duyu organlarıyla topladığı bilgileri düzenleyip daha üst bilgi sistemleri kursun, birbirleriyle anlaşabilsin, düşünsün, gönlündeki kilidi açarak Allah'ın oradaki mesajını okuyabilsin. Burada insana yardım edecek akıl, gönül ve duyu organlarının yanı sıra, geçmiş insanların binlerce yıllık tecrübeleri, bilgi birikimleri, Allah'ın peygamberleri vasıtasıyla gönderdiği kitaplar ve bu peygamberlerin örnek yaşayışları da insanın gerçeği arayıp bulmasında en değerli yardımcılarıdır.

Eğitimde gönül faktörü, bireyin şahsiyet yapılanmasında ve toplumun içindeki birlik ve dirlik bağlarının gelişmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Sevgi ve merhamet merkezli bir eğitim, özgüvenin sağlanması bireylerin kabiliyetlerinin ortaya çıkarılması ve din eğitiminin hedeflerinden biri olan ferdi ve toplumsal barış ve huzurun sağlanmasına katkı sağlayacaktır.³²

Eğitim işinin iki önemli unsuru vardır; eğitilen ve eğiten. Eğitimin olabilmesi için öğrencide uygun bir tabiat, akıl, yetenek ve öğrenme ihtiyacı bulunmalıdır. Eğitimdeki şartlardan biri verilen görevlerin harfiyen yerine getirilmesidir. Tasavvuf eğitiminin birinci şartı da, mürşide teslimiyettir. Çünkü mürşit, öğrencilerinin özelliklerini çok iyi tanıyarak onlara uygun eğitim metotlarını uygular. Modern eğitim anlayışında da bireysel farklılıklar, yetenekler ve ilgiler dikkate alınarak eğitimden beklenen verimin daha üst seviyede olması hedeflenmektedir. Mürşidler bu anlamda insanı/öğrecisini/müridini yakından tanıma konusunda çok başarılı eğitmenlerdir. Mürşidin verdiği dersler hem genele aynı, hem kişiye özel farklı olabilmektedir.

Mürşidlerin yaptıkları eğitim iki türdür. Birincisi herkese açık olarak yaptıkları vaaz ve sohbet tarzında kendini gösterir. Bu tür vaaz ve sohbetlerle mürşidler toplumun dinî ve ahlakî yönden eğitilmesine gayret sarfederler. Ehliyetli mürşidlerin yaptıkları vaaz ve sohbetler hem daha çok kimse tarafından

30 Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1988, s. 95.

31 Tasavvufta bilgi kaynağı olarak kalp kabul edildiği için dinî hitaplar da kalbe yöneliktir. Gönül yüce Allah'ın nazar kıldığı yerdir: "Gönül Çalab'ın tahtı Çalab gönüle baktı/lki cihan bedbahtı kim gönül yıkar ise" (Yunus Emre) Bunun için tasavvufta nas ile akıl, kalplerde dinî bir heyecan meydana getirip, İslamî gerçeklerin gönüllerde yaşanır ve duyulur hale gelmesine vasıta olduğu ölçüde bir değer ifade eder. Sufilere göre gönülden gelen söz gönle girer. Süleyman Uludağ, *"İslam Düşüncesinin Yapısı"*, Dergah Yay., İstanbul, 2009, s. 183, 190.

32 H.Kamil Yılmaz, *Çağları Aşan Mevlânâ Çağrısı*, "Aşk Fırını Gönül", Erkam Yay., İstanbul, 2008, ss. 7-79.

takip edilmekte hem de daha etkili olmaktadır. İlmî, irfanî ve manevî otorite- siyle tanınmış müridler, toplumda genellikle ehli tarik olmasın veya olmasın herkes tarafından sevilip sayılmakta, bu yüzden toplum üzerinde derûnî ve manevî bir otorite kurarak onların eğitimi ve irşâdî konusunda müsbet tesirler icra etmektedir. İkincisi tarikat içi bir eğitim olarak şeyh-mürîd ilişkisi üzerine kurulu, gönüllü bir bağlanma ile başlayan eğitim sürecidir.³³

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse gençlik dönemi din eğitimi ideolojik, felsefi, psikolojik ve sosyolojik yönlerden temellendirilmektedir. Din eğiti- minde ahlak eğitimi Allah inancı çerçevesinde gelişmektedir. Gençlik çağında din eğitiminin en çok uygulayabileceği metotlardan biri sevgiye dayalı; kişi- nin kendi zihin süzgecinden geçirerek kabullenebileceği, kendi şahsiyetinin ortaya konularak nihayete ulaşılabilen, aşka dayalı bir eğitim metodudur. Ta- savvuf literatürü, günümüzde lise ve üniversite çağındaki gençlere; iç dün- yalarındaki sevgi ve aşkı büyütme hususunda ilham verebilecek malzeme ve materyallerle doludur. Bu; yerine göre bir edebiyat kitabındaki hikayenin konusunda olabileceği gibi, yerine göre de tarih kitabındaki bir kahramanlık destanında olabilir. Dolayısıyla tasavvuf tarihî bir hadisenin yönelişine, mü- zikte bir ritme, psikolojinin insan çözümleme yollarına dolayısıyla insanın kendini tanımasına katkı sağlayacak her disipline bilgi ve doküman hususun- da kaynaklık edebilecek ve ilham verebilecek zengin bir literatüre sahiptir.

Din Eğitim Bilimcilerinin üzerinde durduğu; eğitimde insanda bulunması gereken dört istidatın³⁴; yani irade kuvveti, muhakeme açıklığı, ince duyu ve ruhun derinden harekete geçirilmesinin tasavvuftaki karşılıkları şöyledir: İrade kuvveti- Nefs Terbiyesi, Muhakeme Açıklığı- Muhasebe-Murakabe- Tefekkür, İnce Duygu- Sempati-Tasavvuftaki Merhamet ve Sevgi, Ruhun Der- inden Harekete Geçirilmesi-Aşk ve Cezbedir.³⁵ Dolayısıyla din eğitiminin kavramsal çerçevesi de tasavvufun kavramlarıyla örtüşmektedir. Bu, şu de- mektir; her iki alan da insanın tekâmülü ve gelişimi için elindeki materyalleri paylaşabilecek bir yakınlığa sahiptir. Nasıl ki gerek kuramsal gerekse tarihsel

33 Osman Türer, "Bir Eğitim Müessesesi Olarak Tasavvuf", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi (I)*, Tartış- malı İlmî Toplantılar Dizisi, ISAV, Edtr. Prof Dr. İbrahim Canan, 2005, s. 288; Ayrıca bkz. İhsan Kara, "Din Eğitimi, Din Hizmetleri ve Tasavvuf", *Diyanet İlmî Dergi*, cilt: XLII, sayı: 2, Ankara, 2006, s. 116-117.

34 H. Mahmud Çamdibi, *Gazali'de Şahsiyet Terbiyesi*, İstanbul, 1983.

35 H.Kamil Yılmaz, *Çağları Aşan Mevlana Çağrısı "Aşk Fırını Gönül"*, Erkam Yay., İstanbul, 2008, ss. 76-79.

açıdan bakıldığında din ile eğitim arasında iç içe geçmiş bir ilişkinin olduğu inkâr edilemezse, tasavvuf ve din eğitimi arasındaki ilişki de inkâr edilemez. Zıtlar dünyasında yaşayan insanın eğitimi için tasavvufun kullandığı metotlar günümüz eğitiminde uygulanabilecek metotlardır. Yazımızı Yunus Emre'nin zıtlar içinde yaşayan insanı çok güzel ifade eden beyitleriyle sonlandıralım:

Bir dem çıkar Arş üzere, bir dem iner tahte's-serâ
 Bir dem sanırsın katredir, bir dem taşar ummân olur
 Bir dem cehâlette kalır, hiç nesneyi bilmez olur
 Bir dem dalar hikmetlere, Câlînus u Lokmân olur
 Bir dem gelir Îsâ gibi, ölmüşleri diri kılar
 Bir dem girer kibr evine, Firavn ile Hâmân olur

Kaynakça

- Aşkar, Mustafa, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, İz Yay., İstanbul, 2006.
- Bardakoğlu, Ali “İslam Medeniyetinde Hoşgörü” 28 Nisan - 01 Mayıs 2004, Kahire 16. *Uluslararası Konferans*.
- Bauman, Zügmunt, *Postmodern Etik*, çev.: Alev Türker, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1998.
- Bayraklı, Bayraktar *Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri*, İFAV Yay., İstanbul, 1999.
- Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1988.
- Cebeci, Suat, *Din Eğitim Bilimi ve Türkiye de Din Eğitimi*, Ankara, Akçağ Yay.1996.
- Coşkun, İbrahim, “Mesnevî Örneğinde Yetişkinler Din Eğitiminde Kıssa Kullanımı”, *AÜSBE*, Yüksek Lisans Tezi, Dan. Prof. Dr. Cemal Tosun, Ankara, 2006.
- Çamdibi, H. Mahmud, *Gazali'de Şahsiyet Terbiyesi*, İstanbul, 1983.
- Fragar, Robert, “*Kalp, Nefs ve Ruh*”, Çev. İbrahim Kapaklıkaya, İstanbul, 2003.
- Genç, Emine, “Menâkıbnâme Edebiyatında İnsan Eğitimi”, *GÜEBE*, Yüksek Lisans Tezi, Dan.: Yrd. Doç Dr. Mustafa Tatçı, Ankara, 2006.
- Gökçe, Feyyat, *Değişim Sürecinde Devlet ve Eğitim*, Eylül Yay., Ankara, 2000.

- Gözütok, Şakir “Tasavvufî Eğitimde Bilginin Elde Edilmesi”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl:2, Sayı: VI, Ankara, 2001.
- Güneş, Mustafa, “Klâsik Türk Edebiyatında Menâkıbnameler ve Menâkıb-ı Akşemseddin”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi = The Journal of International Social Research*, 2011, cilt: IV, sayı: 16.
- John Shepherd, “İngiliz Eğitiminin Kişilik Gelişimine Katkısı”, *Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu*, Ankara 1997.
- Kara, Mustafa, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergah Yay., İstanbul, 2002.
- Kara, Mustafa “XIV. ve VX. Yüzyıllarda Osmanlı Toplumunu Besleyen Türkçe Kitaplar”, *UÜİFD*, Sayı: 8, Cilt: 8, Bursa, 1999.
- Kara, Mustafa, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, (Dergah Yayınları) İstanbul 1999.
- Kara, İhsan, “Din Eğitimi, Din Hizmetleri ve Tasavvuf”, *Diyanet İlmî Dergi*, cilt: XLII, sayı: 2, Ankara, 2006, s. 116-117.
- Kasapoğlu, Abdurrahman, “Yusuf ve Züleyha Açısından Kur’an’da Nefs-i Emâre Kavramı Freud’un “İd” Kavramıyla Bir Mukayese”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara, 2006.
- Muslu, Ramazan, “Halvetiyye’de Etvâr-ı Seb’a Yazma Geleneği ve Sofyali Bâlî Efendi’nin Etvâr-ı Seb’a Risâlesi”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara, 2007.
- Ocak, Ahmet Yaşar, “*Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıb-nâmneler*”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.
- Öngören, Reşat “Osmanlı’da Sûfilerin Farklı Toplum Kesimleriyle İlişki Tarzları” *İslam Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 1999.
- Özeri, Zeynep Nezahat, *Okul Öncesi Din ve Ahlâk Eğitimi*, DEM Yayınları, İstanbul, 2004.
- Sancaklı, Saffet, “Hz. Peygamber’in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında İsar-Diğergamlık Kavramına Verdiği Önem”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara, 2006.
- Selçuk, Mualla, “Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri”, *Uluslar arası Din Eğitimi Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1997.
- Selçuk, Mualla, *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1991.

- Şeker, Mehmet, “Menâkıb-nâmelerin Türk Kültürü ve Eyüp Tarihindeki Yeri”, *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla VIII. Eyüpsultan Sempozyumu: Tebliğler (7-9 Mayıs 2004)*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları: 26, İstanbul, 2004.
- Tosun, Cemal, “Yetişkinler Din Eğitimi: Mahiyeti, İmkânları ve Problemleri”, *Uluslar arası Din Eğitimi Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1997.
- Türer, Osman, “Bir Eğitim Müessesesi Olarak Tasavvuf”, *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi (I)*, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, İSAV, Edtr. Prof. Dr. İbrahim Canan, 2005.
- Türer, Osman “Letâif-i Hamse”, *DİA*, XXVII (Ankara 2003).
- Türköne, Mümtazer, “Siyasi Bir Sorun Olarak Din Eğitimi”, *Yeni Türkiye Özel Sayısı*, Ocak-Şubat, 1996, Yıl: 2, sy.: 7, Ankara, 1996.
- Uludağ, Süleyman, “İslam Düşüncesinin Yapısı”, Dergah Yay., İstanbul, 2009.
- Will, Durant, *Medeniyetin Temelleri*, çev.: Nejat Muallimoğlu, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1978.
- Yılmaz, H. Kâmil *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul 2004, s. 231-236;;
- Yılmaz, H.Kamil, *Çağları Aşan Mevlânâ Çağrısı*, “Aşk Fırını Gönül”, Erkam Yay., İstanbul, 2008, ss. 7-79.
- Yılmaz, Hasan Kamil, “Şahsiyet İnşası ve Tasavvuf”, *Gönül Penceresinden*, Erkam Yay., İstanbul, 2006, s. 132.
- Yılmaz, Ömer, “Çok Uluslu Osmanlı Devlet Tecrübesinin Çok Din ve Kültürlü Avrupa Birliğine Katkısı”, *Diyanet İlmî Dergi*, c. XXXX, S. 3, 2004, ss.7-30.
- Yunus Emre, *Risâlat al-Nushiyye ve Divân*, (Yay. Abdülbaki Gölpınarlı), Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği Yay. 1965.